

فروغی در آینه

مقایسه مفاهیم زنانه در شعر معاصر ایران و عرب

(با تکیه بر فروغ فرخزاد، غاده السمان)

دکترراضیه جمشیدی

www.ketab.ir

سرشناسه: فروغ‌زاد، فروغ، ۱۳۴۵-۱۳۱۳

عنوان و نام پدیدآور: فروغی در آینه. / راضیه جمشیدی - ۱۳۵۶

مشخصات نشر: تهران: فصل پنجم، ۱۴۰۰.

مشخصات ظاهری: [۲۸۶]ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۴-۸۲۴-۹

موضوع: مقایسه مفاهیم زنانه در شعر معاصر ایران و غرب (با تکیه بر فروغ فرخزاد، عادة السمان).

رده‌بندی کنگره: ۱۴۰۰ / ۸۳۵۲۰۴۲ / ۸ فا PIR

رده‌بندی دیویی: ۱/۶۲ ۸

شماره کتابشناسی ملی: ۸۵۶۱۴۴۶

www.ketab.ir

فصل پنجم/ ناشر تخصصی شعر

فروغی در آینه/ راضیه جمشیدی

چاپ اول: ۱۴۰۰/ شمارگان: ۳۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۴-۸۴۲-۹

صندوق پستی ناشر: ۱۳۱۴۵-۴۵۱

مرکز پخش: میدان انقلاب، ابتدای کارگر جنوبی، کوچه مهدی زاده، شماره ۴، واحد ۱۰

تلفن: ۶۶۹۰۹۸۴۷ - ۰۹۱۲۱۵۹۱۸۹۱ تلفکس: ۶۶۹۰۹۸۴۸

fasle5.1386@gmail.com

www.Fasle5.ir

instagram: fasle5

همه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است

مقدمه	۱۵
بخش اول: سیر ادبیات زنانه در ایران و سرزمین های عربی	۱۹
□ مقدمه ای بر ادبیات فمینیستی	۲۱
- فمینیسم چیست؟	۲۳
- ویرجینیا ولف: آغازکننده ی نقد فمینیستی	۲۴
- کتاب جنس دوم آغازگر تحول فمینیستی	۲۵
- ادبیات فمینیستی	۲۶
- نقد ادبی فمینیستی	۲۷
- احیای نوشته های زنانه در قالب ادبیات زنانه	۲۷
□ مقدمه ای بر ادبیات زنانه (الادب النسائي)	۲۸
- هویت زن در گستره ی تاریخ و فرهنگ	۲۹
- تصویر و جایگاه زن در دوران نوسنگی در ایران	۳۰
- چهره ی زن در اساطیر زردشتی	۳۲
- آناهیتا، تجلی جایگاه زن ایرانی	۳۳
- نگرش دوگانه نسبت به زن در گستره ی اساطیر و تاریخ	۳۴
□ چهره ی زن از نظر اعراب	۳۵
- چهره و جایگاه زن، پیش از اسلام	۳۵
- تأثیرپذیری اعراب از فرهنگ های دیگر	۳۷
□ جایگاه زن در اسلام	۳۸

- ۴۰ جایگاه زن در سیره‌ی پیامبر ﷺ و امامان علیهم السلام
- ۴۰ چگونگی آفرینش و هبوط انسان از دیدگاه قرآن
- ۴۲ آغاز حرکت‌های ادبی زنان در ایران
- ۴۴ انقلاب مشروطه فرصتی برای احیای هویت زنانه
- ۴۷ تغییر نگرش شاعران مرد به زن و دفاع از حقوق آنان
- ۵۰ آغاز حرکت‌های ادبی زنانه در سرزمین‌های عربی
- ۵۳ فعالیت‌های اجتماعی سرآغازی برای حضور زنان
- ۵۴ حمایت شاعران و روشنفکران مرد از آزادی زنان عرب
- ۵۵ ملک حنفی ناصیف و می‌زیاده، ترویج‌کنندگان ادبیات زنانه
- ۵۷ ادبیات زنانه (الادب النسائي)
- ۶۰ زنان یونانی، آغازگر اصابت زنانه
- ۶۰ مفهوم ادبیات زنانه
- ۶۲ از زن‌گویی
- ۶۲ زن موضوع تغزلات
- ۶۳ زن، تجسم معشوق الهی
- ۶۵ خوارداشت زن ابزاری برای قدرت‌نمایی مردان
- ۶۵ تحقیر زن در ادبیات فارسی
- ۶۶ تحقیر زن در ادبیات عربی
- ۶۷ سوء برداشت از برخی احادیث و امثال عربی
- ۶۸ از زن‌گویی در ادبیات معاصر ایران و عرب
- ۷۰ زنانه‌گویی
- ۷۰ نزار قبانی نماینده‌ی برجسته‌ی زنانه‌گویی
- ۷۲ زنان شاعر، بازبانی تقلیدی
- ۷۴ برخی شاخصه‌های ادبیات زنانه
- ۷۶ پایه‌گذاران ادبیات زنانه در ایران
- ۷۶ مهستی گنجوی، طلایه‌دار ادبیات زنانه

- طاهره قره العین، شاعری جسور ۷۸
- شمس کسمایی، شاعری نوآور ۷۹
- ژاله قائم مقامی، شاعری معترض ۸۰
- پروین اعتصامی، شاعری خردمند ۸۱
- فروغ فرخزاد، شاعری با جسارت و صراحت ۸۳
- سیمین بهبهانی شاعری با تفکر مستقل ۸۵
- سیرادبیات زنانه در کشورهای عربی ۸۹
- زمینه‌های اجتماعی شعر زن ۸۹
- حمایت‌های خانوادگی و نفوذ اجتماعی زمینه‌ی جسارت شعر زنانه‌ی عرب ۹۱
- نوآوری زنان شاعر ۹۱
- پایه‌گذاران ادبیات زنانه در ادبیات عرب ۹۳
- خنساء، شاعری سوگوار ۹۳
- لیلی الاخیلیه، شاعری عاشق ۹۳
- فدوی طوقان، شاعر مقاومت ۹۴
- نازک الملائکه شاعری سنت شکن ۹۶
- غاده السمان، صدای طبیعی زن عرب ۹۸
- سعاد الصباح، شاعر مدافع حقوق زنان ۱۰۰
- تغییر جایگاه زن با شناخت هویت زنانه ۱۰۳
- جمع‌بندی مباحث مطرح شده ۱۰۴
- بخش دوم: زندگینامه غاده السمان و فروغ فرخزاد ۱۰۷**
- زندگینامه‌ی غاده السمان ۱۰۹
- شرح حال ۱۰۹
- ازدواج غاده السمان ۱۱۰
- تحصیل و آثار ۱۱۰
- فعالیت اقتصادی ۱۱۲
- ویژگی‌های شعر غاده السمان ۱۱۳

- درون مایه های شعر غادة السمان ۱۱۳
- آثار ۱۱۵
- مجموعه ی آثار نا کامل ۱۱۵
- مجموعه داستان های کوتاه ۱۱۶
- رمان ها ۱۱۶
- مجموعه ی اشعار ۱۱۶
- مجموعه ی ادبیات مهاجرت ۱۱۷
- دیگر آثار ۱۱۷
- آثار چاپ شده در مورد زندگی غادة السمان ۱۱۷
- آثار ترجمه شده به زبان فارسی ۱۱۸
- زندگی فروغ ۱۱۸
- دوران کودکی ۱۱۹
- تحصیلات فروغ ۱۲۰
- ازدواج فروغ فرخزاد ۱۳۲۹ ۱۲۰
- جدایی و طلاق فروغ از نگاه دیگران ۱۲۱
- فروغ و زمینه های فرهنگی ۱۲۲
- حالات روحی ۱۲۳
- آثار ۱۲۵
- آثار دوره ی اول شاعری فروغ ۱۲۵
- آثار دوره ی دوم ۱۲۷
- فعالیت های هنری فروغ ۱۲۸
- بازی و همکاری در فیلم: ۱۲۸
- مرگ فروغ ۱۳۰
- آثار منتشر شده پس از مرگ فروغ ۱۳۲

بخش سوم: مقایسه مفاهیم زنانه در شعر فروغ فرخزاد و غادة السمان ۱۳۳

۱۳۵	مقدمه
۱۳۸	آرکی تایپ‌ها
۱۳۹	- پیشینه‌ی کهن‌الگوی مادر
۱۴۱	- بازتاب کهن‌الگوی مادر در شعر فروغ فرخزاد
۱۴۲	- هم‌ذات‌پنداری با گیاهان
۱۴۴	- مادر زمینی
۱۴۷	انعکاس مادر کبیری در شعر غادة السمان
۱۴۹	جنبه‌های منفی مادر کبیری در شعر فروغ
۱۵۰	- مرگ‌اندیشی و مرگ‌آگاهی، نماد منفی کهن‌الگوی مادر
۱۵۱	کهن‌الگوی آنیموس
۱۵۲	- مراحل انکشاف آنیموس
۱۵۳	- بازتاب آنیموس در شعر فروغ فرخزاد
۱۵۳	اولین مرحله‌ی انکشاف آنیموس: نیروی جسمانی
۱۵۳	دومین مرحله‌ی انکشاف آنیموس، همراهی گرافیک
۱۵۴	بازتاب آنیموس در شعر غادة السمان
۱۵۵	آنیموس بیانگر عناصر جمعی
۱۵۵	«ما» بیانگر عناصر جمعی
۱۵۶	«آن‌ها»
۱۵۶	«همه»
۱۵۷	«باید»
۱۵۸	«همیشه، همواره»
۱۵۸	انگاره‌های خلاق، آخرین مرحله‌ی انکشاف آنیموس
۱۵۹	آنیموس منفی
۱۶۰	اتحاد با آنیموس
۱۶۱	بی‌اعتباری وحدت با آنیموس و بازگشت به دامن کهن‌الگوی مادر
۱۶۲	- مرگ‌آگاهی و مرگ‌اندیشی در شعر فروغ فرخزاد
۱۷۰	- مرگ‌اندیشی در شعر غادة السمان

ادبیات زنانه از جمله مقوله‌های جدیدی است که هنوز تعریف جامع و کاملی از آن ارائه نشده است. اما از مهم‌ترین شاخصه‌های آن می‌توان به زبان، لحن و اندیشه‌ی متفاوت اشاره کرد؛ شاخصه‌هایی که اثر زنانه را از آثار مردان متمایز می‌کند. شناسایی عناصر و مفاهیم زنانه در کهن‌الگوها و روان‌شناسی زنان قابل ردیابی است. این عناصر و مفاهیم در صورت نزدیکی زن به عنصر زنانه‌ی روح خود به صورت ناخودآگاه در اثر زنانه متبلور می‌شود. به طوری که اثر خلق شده به نوعی بیان‌کننده‌ی مؤنث بودن جنس خالق آن نیز باشد.

این ادبیات که عمر کوتاهی را در ایران و سرزمین‌های عربی می‌گذرانند، داستان تقریباً مشابهی را از نظر تاریخی و روند شکل‌گیری در عرصه‌ی دو ادب پشت سر گذاشته است. از مهم‌ترین دلایل شکل‌گیری این ادبیات می‌توان آشنایی ادیبان و شاعران قرن نوزده و بیست در دو زبان فارسی و عربی با نظام‌های حقوقی و مدنی، در رابطه با مسائل زنان در آن جوامع دانست که ریشه‌های این آشنایی پس از انقلاب مشروطه در ایران و نهضت‌های اجتماعی و ادبی در سرزمین‌های

عربی است. از مهم‌ترین نمایندگان ادبیات زنانه در ایران می‌توان به شاعرانی چون ژاله قائم مقامی و فروغ فرخزاد و در ادبیات عرب به غادة السمان و سعاد الصباح اشاره کرد.

مهم‌ترین شاخصه‌ی ادبیات زنانه، زبان، اندیشه و لحن زنانه است. برخی از عناصر و مفاهیم زنانه با تکیه بر نقد اسطوره‌گرا و در کهن الگوهای مادر، آنیموس و مرگ قابل ردیابی است. برخی دیگر از مفاهیم زنانه نیز با تکیه بر نقد روان‌شناسی فمینیستی قابل شناسایی است: به کار بردن لغات تنانه، دل‌بستگی به اشیاء، خانه و... مفهوم متفاوت عشق، از دیگر خصوصیات شعر زنانه است. این خصوصیات ویژگی‌های ذاتی زنان به شمار نمی‌روند بلکه عرضی هستند و فرایند تاریخ و اجتماع محسوب می‌شوند. این موقعیت، زبان، لحن و اندیشه‌ی زنان را از اساس تغییر می‌دهد و بین نوشتار زنانه و مردانه تمایز قائل می‌شود. فروغ فرخزاد نماینده‌ی ادبیات زنانه‌ی ایران با توجه به نزدیکی به عنصر زنانه‌ی خود توانسته با انعکاس برخی از مفاهیم زنانه، ادبیات زنانه را در سرزمین خود ارتقا دهد. مقایسه‌ی این عناصر و مفاهیم در شعر فروغ فرخزاد و غادة السمان از یک سو نشان دهنده‌ی میزان ارتباط این دو شاعر با هویت و اصالت خود است، و از سوی دیگر نقش آن‌ها را در ارتقای ادبیات زنانه نشان می‌دهد.

این پژوهش حاصل ساعات و روزهای فراوانی است که به مقوله ادبیات زنان و تحلیل شعر زنانه پرداخته شده. در این رهگذار از بسیاری از منابع در حوزه شعر و ادبیات زنان در ایران و جهان خوشه چیده‌ام و از راهنمایی‌های ارزشمند استاد عزیز دکتر بهادر باقری و دکتر محسن خدای‌بهره‌ها برده‌ام. از عمق جان از آن‌ها سپاسگزاری می‌کنم و حق آنان را بر این نوشتار ارج می‌نهم.

منت خدای را

راضیه جمشیدی

تابستان ۱۴۰۰